Beschutting en het broedsucces van meerkoeten

Meerkoeten en hun nesten zie je overal, in de stad en het buitengebied. Wat zijn de overlevingskansen van de pullen? Meerkoeten met een territorium dat weinig beschutting biedt, moeten acht keer zoveel moeite doen om voor nageslacht te zorgen.

Tekst & foto's Aukje Gjaltema

Jarenlang broedde een paartje meerkoeten ter hoogte van mijn huis. Vanuit mijn bovenraam had ik totdat de bomen in blad kwamen vrij zicht op hun paring, nestbouw en eerste eieren. Ook verder volgde ik hen zo goed mogelijk. Het ene jaar brachten ze moeiteloos zeven jongen groot, het andere jaar was het drie keer niks. Het viel me op dat er wel jongen overleefden in een jaar dat het nest goed verscholen lag onder overhangende struiken, maar toen het volgende jaar alles kort gesnoeid was, sneuvelde alles. Was er een verband?

Paartjes volgen

In 2020, het eerste coronajaar waarin al mijn bezigheden buitenshuis wegvielen, ging ik zonder vooropgezet plan wat meer paartjes volgen. Ik begon rond half april, toen ik de eerste kuikens zag, en ging door tot midden juli. Toen was het wel gedaan met het broeden. Eerst noteerde ik alle paartjes die ik tegenkwam, maar dat bleek al gauw te veel. Daarom beperkte ik me tot een aantal paartjes die ik tegenkwam op mijn vaste ommetje in de Tanthof, een buitenwijk van Delft met veel watergangen, aangevuld met een fietsrondje door het Abtswoudse Bos, een waterrijk park ten zuiden daarvan. In totaal volgde ik achttien paartjes: twaalf binnen de bebouwde kom en zes erbuiten. Op een enkele uitzondering na kozen ze voor een nest dat verscholen lag onder een overhangende boom, in een pol lisdodden of in een rietzoom. Zelfs een enkele afgebroken tak had de voorkeur boven helemaal niets. De meerkoet, van oorsprong een moerasvogel, geeft duidelijk de voorkeur aan beschutting.

28 jongen

Samen wisten ze 28 jongen groot te brengen: veertien binnen en veertien buiten de wijk. Het broedsucces, het

Deze meerkoetenfamilie zoekt de bescherming van het jonge riet.

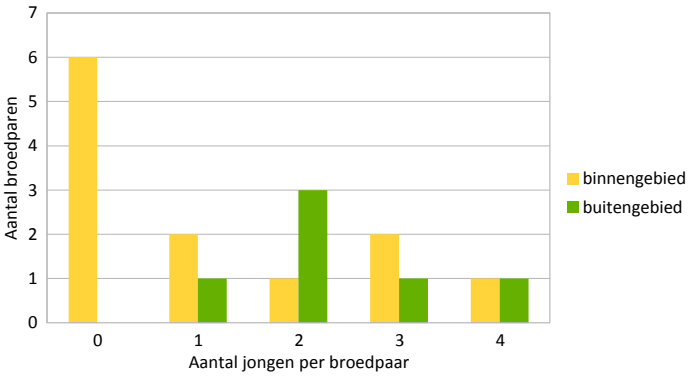

Figuur 1: Het aantal overlevende jongen per broedpaar binnen en buiten de bebouwde kom.

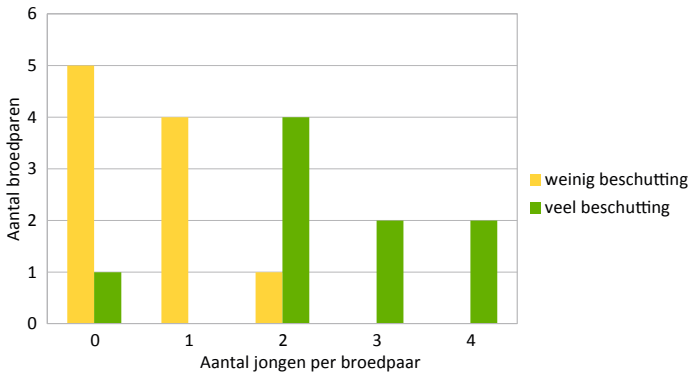

Figuur 2: Het aantal overlevende jongen per broedpaar met weinig of veel beschutting in hun territorium.

gemiddeld aantal overlevende jongen per broedpaar, is daarmee in het buitengebied dubbel zo groot (figuur 1). Binnen de bebouwde kom heeft de helft van de paren echter geen enkel jongen groot gekregen. De wél succesvolle paartjes binnen de stad doen het gemiddeld even goed als de paartjes in het buitengebied.

Wat zij gemeen hebben, is dat ten minste een deel van hun territorium veel beschutting biedt in de vorm van een aaneengesloten strook (vijftig meter of meer) van tot op het water overhangende struiken of een aaneengesloten, redelijk brede rietkraag. Daarom splitste ik vervolgens de resultaten op naar territoria met veel dan wel weinig beschutting. De mate van beschutting in een territorium is echter niet altijd constant over de tijd; riet begint bijvoorbeeld pas vrij laat te groeien. Waar van toepassing heb ik daarom van opeenvolgende broedpogingen het resultaat in de meest toepasselijke categorie meegeteld. Het broedsucces blijkt in de meer beschutte territoria viermaal zo groot te zijn als in territoria met weinig beschutting (figuur 2).

Vervolgens berekende ik voor het stedelijk gebied het broedsucces per broedpoging (van het buitengebied had ik te weinig gegevens). Het verschil blijkt nu nog groter: ongeveer een factor 8. Dit wordt vooral veroorzaakt door het grote aantal broedsels waarvan alle jongen sneuvelden in onbeschutte territoria. Nesten die voortijdig verlaten zijn, al dan niet bebroed, zijn hierin niet meegenomen. Bovendien heb ik mogelijk een aantal mislukte vroege broedpogingen gemist, dus het verschil kan in werkelijkheid nog groter zijn.

Instandhouding

Een vraag die opkomt: als er zoveel jongen sneuvelen, hoe zit het dan met de instandhouding van de soort? In Remco Daalders boek *De meerkoet* lees ik dat van de jongen die succesvol het nest verlaten alsnog driekwart de eerste winter niet overleeft. Bij volwassen meerkoeten is de sterfte ongeveer dertig procent per jaar. Voor de vervanging hiervan is dus jaarlijks 4 x 0,3 = 1,2 uitvliegend jong nodig, oftewel 2,4 jongen per broedpaar. Alleen in de meer beschutte territoria hier in Delft wordt dit (net) gehaald. Gemiddeld over alle broedparen is het broedsucces 1,6 en in de wijk slechts 1,2. Dit is vergelijkbaar met het zeer matige broedsucces van een aantal paren die Daalder in Amsterdam volgde: 1,4 jong/paar in 2015, in 2016 zelfs maar 0,5 jong/paar.

Betekent dit dat het met de meerkoeten in Nederland slecht gaat? Volgens de website van SOVON is het aantal broedparen in Nederland al jaren stabiel op ongeveer 120.000 à 150.000. Een groter broedsucces elders kan de magere aanwas in steden compenseren. Bovendien overwinteren in Nederland jaarlijks zo'n 300.000 meerkoeten van elders, waarvan ook mogelijk sommige in Nederland als broedvogel achterblijven.

Gevaar uit de lucht

Meerkoeten met weinig beschutting in hun territorium moeten dus minstens acht keer zoveel moeite doen om een jong groot

Een nest in een rietkraag is bijna niet te zien. Ook de pulletjes zitten hier goed beschut.

te krijgen. Ook in een territorium met voldoende beschutting sneuvelen soms alle jongen, maar het verschil is toch wel groot. Dit lijkt er op te wijzen dat het gevaar vooral uit de lucht komt: predatie door overvliegende vogels als zwarte kraai, kleine mantelmeeuw en roofvogels. Reigers, ook geduchte predatoren, jagen vanaf de kant en kunnen zich in een rietkraag juist goed verbergen.
Remco Daalder vermoedt dat het slechte broedresultaat in de stad vooral te wijten is aan voedselgebrek. Dit zal zeker een rol spelen. In de woonwijk Tanthof is de waterkwaliteit slecht. Er zwemmen karpers en er zitten heel veel rivierkreeften, die alles kaalvreten, zodat er weinig waterplanten en waterorganismen overblijven. Een rietkraag biedt naast beschutting waarschijnlijk ook meer eiwitrijk voedsel (insecten). Voor overhangende struiken geldt dit waarschijnlijk veel minder of juist niet. Door de beschaduwing groeien daar juist nog minder waterplanten. Hier zal het voedselaanbod eerder nog slechter zijn, terwijl de overleving van de kuikens wel groter is.

Deze meerkoeten geven de voorkeur aan een zeer goed beschut nest.

Meer begroeiing biedt betere kansen om te overleven.

Overal oeverbegroeiing

Wat te doen? Voor meerkoeten in de stad zou het fijn zijn als er overal verspreid wat oeverbegroeiing aanwezig is, al zijn het maar pollen lisdodde of gele lis. Dit is goed voor de biodiversiteit en fleurt ook het algemene beeld wat op. Aanwezige rietkragen zouden pas na de zomer gemaaid moeten worden, want tot ver in augustus kunnen er nog meerkoeten en andere watervogels zitten te broeden. Zo krijgen de jongen ook de kans om op te groeien. Ook zou niet alle riet in één keer gemaaid moeten worden, maar een deel het ene jaar, en het andere jaar weer een deel, zodat er altijd wat blijft staan. Dit levert in het nieuwe jaar gelijk beschutting en nestmateriaal. Voor het snoeien van overhangende struiken geldt hetzelfde. Ook dit zou meer gespreid moeten gebeuren, en niet alles tegelijk. Bovendien dient het snoeien vroeg in de winter te gebeuren, want in februari worden alweer de eerste nesten gebouwd, met in maart de eerste nieuwe pulletjes.
Buurtbewoners waarderen het niet altijd als er hoge oevervegetatie langs de watergangen staat. Ze willen graag het water en de vogels zien. Maar als je uitlegt hoeveel groter de overlevingskans van jonge pulletjes is, levert dat hopelijk meer begrip op. Misschien is een afwisseling van iets als vijftig meter rietkraag en vijftig meter gazon of bloemrijk gras een goed alternatief. Dit biedt zowel een grotere overlevingskans als mooie uitkijkjes over het water. Zo is er winst voor iedereen. ■

Bronnen

Remco Daalder: *De Meerkoet*, Uitgeverij Atlas Contact 2017.
Sovon.nl > vogels > meerkoet